

VADÁSZ VERONIKA

Egy prédikátor levelei Bocskaihoz 1605 tavaszán

I. Bevezetés

A Bocskai-mozgalom történetét vizsgáló, a politikai és hadi események hátterét sok esetben megvilágító forrásközlő tanulmányok egyikéből, Balázs Mihály tanulmányából kiindulva bukkantunk két, eddig nem ismert dokumentumra.¹ Balázs Mihály levélközlése felhívja a figyelmet a Bocskai és Ecsedi Báthory István között 1605-ben kialakuló politikai kapcsolatterjesztés dokumentálásának fontosságára, hiszen az ide vonatkozó iratok egy része egyelőre kiadatlan. A jelen tanulmány két olyan levelet tesz közzé, melyek – elsősorban be nem azonosítható, nevét monogram mögé rejtő levélírójuk miatt – mindeddig elkerülték a levéltári anyagokat kutató tudósok figyelmét.

A nagy történelmi összefoglalások, a szabadságharc előzményeit és lefolyását részletesen ismertető monográfiák természetesen említést tesznek Bocskainak arról a törekvéséről, mely a felkelés kezdeti időszakában politikai szövetségesek megnyerésére irányult, így Ecsedi Báthory István ilyen célú megkeresése is régóta ismert. Az itt következő források közzététele azonban nem csupán e törekvés további adatolása szempontjából látszik tanulságosnak, hanem a megnyerni kívánt személy, Ecsedi Báthory István mindmáig kevésbé tisztázott politikai súlyának kérdését is újabb szempontból veti fel.

Ecsedi Báthory mint az északkelet-magyarországi területek leghatalmasabb ura, a Báthory-vagyon tetemes részének őrzője, a régió református vallási ügyeinek rendíthetetlen védője és mentora, s úgy is mint Rudolf császár és király (1576–1612) országbírója, a legmeghatározóbb és leginkább tiszteletreméltó reménybeli hívek egyikének tűnhetett Bocskai számára² – egyszerűen azonban a legnehezebben meggyőzhetőnek is. Ezt példázzák a kettejük levélváltásából közölt darabok éppúgy,³ mint az alább következő szövegek, melyek megkapó őszinteséggel fejezik ki a küldetés reményteljes, ám körülményes voltát: „Az niag fakat eg uagással nehez ell uagnj, de az sok koczogattással azert azokis meg haniatlanak.”

A Báthoryak ecsedi ágának hagyományos királpártiságával szakítani nehezen tudó, betegséggel küszködő nagyúr az átpártolás következményeit hosszasan latolgatva végül letette országbírói tisztét, és Bocskai pártjára állt. Mindezt immáron annak tudatában is tehetette, hogy noha nem rendelkezett egyenesági örökösrel, udvarában nevelkedett az a Bá-

¹ Balázs Mihály: *Ecsedi Báthori István levelei Bocskaihoz (1605. március 8.–július 12.)*. In: *Acta Historiae Litterarum Hungaricarum* Tom. X–XI. (1971), 43–51.

² Életéről máig a legbővebb összefoglalást lásd: RMKT XVII. sz. 1. kötet, 574–580.

³ Thaly Kálmán: *Bocskai István Leveles-könyve*, in: MTT 19. k. 66–69., 107–108., 111; később: *Bocskai István Levelek*. Válogatta, a bevezető tanulmányt írta és a jegyzeteket összeállította Benda Kálmán (Budapest, 1992), valamint Balázs: *Ecsedi Báthory István*.

thory Gábor, akire örökül hagyhatta a felmérhetetlen vagyont, aminek révén új távlatok nyílhattak a család politikai ambíciói előtt.⁴

Ha sorra vesszük mindazon tényezőket, amelyek átállása előtt megfontolás tárgyát képezhették, akkor először is a protestáns hiten lévők sorozatos sérelmeire kell gondolnunk. Katolikus uralkodóház református országbírójaként természetesen ifjú korától kezdve térítési kísérletekkel kellett számolnia. A birtokai környezetében már az 1580-as évektől megjelenő jezsuita missziós tevékenységgel szembeni ellenállásáról is vannak adatok.⁵ Önéletrajzi betoldásokkal tűzdelt vallásos fohásaiban mély megrendülésének és felháborodásának ad hangot, amikor szeretett mezővárosának, Szepsinek 1599-ben történő, Basta általi feldúlásáról számol be. Ott alapított iskolája, temploma a császári seregek gyújtogatásának esett áldozatul.⁶

A református egyházat ért csapások sorában végül az 1604-es kassai és lőcsei erőszakos templomfoglalásokra kell felhívni a figyelmet, amelyek a magyarországi nemesség egészét érzékenyen érintették, nem csupán vallásában, de rendiségében is. A konfliktust az 1604 februárjára összehívott pozsonyi országgyűlés tetőzte be, ahol – dacára a városi polgárság és a nemesség együttes fellépésének, a protestantizmus felekezeteket is áthidaló együttes képviselőjének – a helyzet teljes elmérgesedéséhez vezet, híres 22. törvénycikk önkényes betoldására került sor. A rendek közjogi státusának illetően semmibevétele, valamint e passzus azon rendelkezése, miszerint vallásügyek napirendre sem kerülhetnek az országgyűlésen, csak tovább gerjesztette az indulatokat. A kilátástalan helyzetben feltételezhetően a kálvini ellenállási tanítás értelmezése is hangsúlyossá válhatott.⁷

Nehezen megválaszolható, hogy e tanoknak a Bocskai-mozgalom kibontakozása szempontjából milyen és mekkora szerepe lehetett, az azonban már szinte közhelyszámba megy, hogy Bocskai fellépése elsődlegesen – és az első időszakban, az 1604. évi események vonatkozásában mindenképp – a hit védelmezőjének szerepében történt. A „defensor religionis” jelszó olyannyira működőképessé vált, hogy 1604 októberétől, Bocskai álmosd-diószegi győzelmétől a következő év elejéig szédületes gyorsasággal nyerte meg a színreformátus hajdúságot, a felső-magyarországi szabad királyi városokat, bányavárosokat, februárig előrenyomulva a Körmöcbánya–Léva–Érsekújvár vonalig. A vállalkozással kezdettől fogva szimpatizáló prédikátoroknak e látványos eredmények elérésében nem kevés szerepük lehetett; az ő hathatós közreműködésükre Bocskai akkor is számíthatott, amikor ideológiai szólamná vált a nemzet oltalma. A beléjük vetett bizalmat példázzák az itt közreadandó levelek is.

Ugyanakkor az a fentebb már említett tény, hogy Báthorynak nem volt saját gyermeke, tovább nehezítette helyzetét. Birtokai, az egyenesági örökös hiányában a kamarára vissza-

⁴ Mindazon birtokok, kincsek, harcászati eszközök és sok egyéb tétel, melyeket a nagyúr Báthory Gáborra ruház, a híres végrendelet lapjain tárul elénk. Hogy az országbíró nagy terveket szövögethetett a fiatal Gábort illetően, arról a testamentum szintén tanúskodik. Teljes terjedelmében kiadva: Vadász Veronika: *Ecsedi Báthory István végrendelete 1603*. Fiatal Filológusok Füzetei. Korai újkor 1., Szeged, 2002.

⁵ Balázs Mihály: *Ecsedi Báthory István és a jezsuiták*. In: Művelődési törekvések a korai újkorban. Tanulmányok Keserű Bálint tiszteletére. Szeged, 1997. (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 35.) 1–10.

⁶ Felindult hangú panaszát lásd: *Ecsedi Báthory István meditációi*. Sajtó alá rendezte Erdei Klára és Keveházi Katalin. Budapest–Szeged, 1984. (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 8.) 117.

⁷ Benda Kálmán: *Habsburg politika és rendi ellenállás a XVII. század elején*. Történelmi Szemle, 13. évf. (1970) 404–427.; úó: *A Kálvini tanok hatása a magyar rendi ellenállás ideológiájára*. Helikon, 16. évf. (1971) 322–330.

szállandó javak halála után az elkobzás fokozott veszélyének voltak kitéve.⁸ Nem lehetett tehát meggyőződve uralkodója feltétlen jóindulatáról, ezért a vagyon megtartása érdekében különösen alapos végrendeletet volt kénytelen írni, melyben így inti a várat védő drabantokat: „Keresse ő felsege törüeniell, ne nitogassak se tarhazamat, se uaramba egiebeket be ne bochassanak, hanem chiak azokat, akiket en el rendeltem s rendelek. Meg bochassa ő felsege, de nem mogia, hoga az ő felsege kamorasi es emberi nitogassak az tös giökeres (söt akarkyk) urak es nemessek ladayt, tarhazyt, az mint im el kezdetet, nem ezert is zolgaltak az Batoriak, hoga ez lenne, söt ő felsege ha etembe semmi memorabile ioual nem uolt iambor zolgalathomert, legen holtom útann ezel, hoga törüenteleenn ne haborgassa atiamfiayt, testamentomomat es legatariusimat.”⁹ Az Illésházy-per árnyékában minden sérelme ellenére el kellett azonban töprengenie egy esetleges hűtlenségi eljárás következményein is. Ez magyarázza az ecsedi udvar és Bocskai levelezésének több helyütt homályos fogalmazását, inkább a szóbeli üzenetekre hagyatkozó óvatosságát.

Másfelől azonban éppen Báthory testamentuma vet fel egy újabb szempontot, melyet ismerve érthetőbbé válik az országbíró helyenként már-már gőgös elhatárolódása. Arról van tudniillik szó, hogy személy szerint Bocskai ellen is kifogásai vannak. Történt ugyanis, hogy fejedelemsége idején Báthory Zsigmond – a hiteles adományleveleket megsemmisítve – idegeneknek adományozta a Báthoryakat illető javakat. Ekkor a fejedelem közelében tevékenykedő Bocskai is birtokhoz jutott, és tanácsai révén – Ecsedi Báthory szerint – részt vállalt abban, hogy a kérdéses birtokok „egieb istentelenekre törüenteleenn” szálljanak. Felindultságát jól érzékelteti, hogy az ő mindenek felett álló reformátusságához mégoly közel álló Bocskait is a különösen éles „istentelen” jelzővel illeti!¹⁰ Ily módon nagyon valószínűnek látszik az, hogy Bocskait – mint a család egészének érdekeit sértő egyént – kellő fenntartásokkal kezelte.

Bocskai próbálkozásait mindezek tudatában érdemes vizsgálni. Ismeretes, hogy több ízben kereste meg az országbírót, kezdetben levélben, majd pedig egyik tanácsosa, Barcsay János útján. Nem elégedett meg azonban a közvetlenül Báthoryhoz címzett levelekkel, hanem egyúttal közeli embereinek, Pető Istvánnak¹¹ és Hodászi Lukácsnak is írt legalább egyet-egyet.¹² Utóbbiakat arról kívánja meggyőzni, mennyire hasznos volna, ha ők is részt vállalnának Báthory jobb belátásra térítésében. Petőnek így írt: „Mit várhasson pedig az némettül akármily tökilletes hűségért is, eddig való és mostani őkegyelméhez való megokviseléséből könnyen elérheti. Azért kegyelmedet mint jóakaró barátunkat szeretettel kérjük, tudván őkegyelménél kegyelmednek is nem kicsin tekintetit, az közönséges jóhoz mutassa kegyelmed annyi jóakaróját és szolgálóját, hogy intse őkegyelmét serio ez dologra; ne tartsa immár sokáig rejtekben nemzetéhez és hazájához való jóakaróját, hanem nyilatkoztassa ki, és finaliter resolválja őkegyelme magát ebből.”¹³

⁸ Szepsi Laczkó Máté feljegyzései szerint a kamara hivatalnokai már az ecsedi vár körül ólálkodtak, lesván a pillanatot, amikor birtokba vehetik azt. Lásd *Szepsi Laczkó Máté Lorándffi Mihály concionatora Krónikája és emlékezetre méltó hazai dolgoknak rövid megjegyzései 152–1624*. In: Erdélyi Történelmi Adatok, 1858. III. köt., 46., 51.

⁹ Vadász: *Ecsedi Báthory István*, 84.

¹⁰ Vadász: *Ecsedi Báthory István*, 72.

¹¹ Pető István az országbíró titkára volt. A kettejük közötti bizalmas viszonyra Báthory végrendeletének egyes szakaszaiból következtethetünk: a nagyúr róla és testamentumának többi kijelölt végrehajtójáról nagy tisztelettel és feltétlen bizalommal emlékezik meg.

¹² A leveleket Thaly Kálmán közlésére támaszkodva Benda Kálmán adta ki újra, modernizált átirással. Thaly Kálmán a Hodászi nevet Vadasnak olvassa, ezt a téves olvasatot Benda is átveszi. Tanulmányunk idézetei a Benda-féle szövegközlést követik.

¹³ *Bocskai István Levelek*, 119. 50. levél, kelt 1605. március 20., Szerencs.

A másik reménybeli szövetséges, aki hatást gyakorolni látszik a hezitáló Báthoryra, az a Hodászi Lukács, aki wittenbergi és heidelbergi tanulmányai után hazatérve Ecsedben előbb másodpap, majd 1603-tól elsőpap, egyben Báthory udvari papja, 1604-től pedig a tiszántúli református egyházkerület püspöke volt.¹⁴ A számunkra érdekes időszakban tehát már igen nagy egyházi tekintély, s mint a híresen istenes úr bizalmas emberének, szavának akár politikai kérdésekben is fogantja lehetett. Jellemző mindenestre, hogy Bocskai a rendíthetetlen hitű és egyháza fennmaradásáért foggal-körömmel harcoló Báthoryt ily módon, tehát egyházi személy által látta legkönnyebben megközelíthetőnek.

Hodászit hasonló céllal már korábban is megkereste, sőt, választ is kapott, hiszen március 20-i levelében a következő olvasható: „Minemő jó szívvel és kedvesen vöttük légyen az kegyelmed levelét, akarjuk, hogy nemcsak ez mostani levelünkéből, hanem annak kedve szerént való frustussát jövőendőbeli jóakaratumkból tapasztalja meg kegyelmed magához. Az mely dolog felől kegyelmednek írtunk volt, hogy az mi intésünk előtt is arra szorgalmatos gondja lött légyen, könnyen elhittük; holott kegyelmednek mind tisztí és hivatalja s mind az közönséges jóhoz való jóakarattja Isten és az emberek előtt is azt kívánta. Mégis intjük kegyelmedet nagy szeretettel, hogy ezt az elkezdett és felvött dolgot ennek utána is ne hagyja és ne tágítsa, mindaddig is, míg kívánt eventussára juttathatja.”¹⁵

Báthory eme két bizalmasától a jelek szerint sokat lehetett várni; annyit legalábbis, hogy az ecsedi udvar hozzáállásáról időről időre tájékoztatást adjanak. Pető választát ugyan nem ismerjük, de a most előkerült két levélről az alábbiak alapján biztosan állítható, hogy azok a püspök választételei.

Ezt látszik alátámasztani az a tény, hogy a két dokumentum ugyanabból az iratcsomóból került elő, amely Ecsedi Báthorynak Bocskaihoz írott leveleit tartalmazza, s amelyeket Balázs Mihály adott közre. Mindazonáltal a levelek végén írójuk teljes neve nem szerepel, mindössze az Ecsed helymegjelölés és a *H. L.* monogram. Ismervén azonban Bocskai kezdeményező levelét, a tartalom megerősíti a gyanút, hogy Hodászival állunk szemben. Szembetűnő, hogy az átpártolást, a királyhoz való hűtlenséget – nyilván az óvatosság okán – egyik levélíró sem említi. Ugyanezt az óvatosságot szolgálhatja a név betűjeleinek használata. Tartalmi mozzanatait tekintve az alább közlendő levelek közül a második ráadásul nem csupán a Bocskaiéhoz illeszkedik, hanem az országbíró 1605. április 14-i keletű soraihoz is, ahol szintén Barcsay János fejedelmi tanácsos Ecsedben tett látogatásáról esik szó.¹⁶ Ezek alapján nehezen elképzelhető, hogy a kérdéses betűk ne a pap nevét rejtésék.

Némiképp nehezíti azonban az eligazodást, hogy az egyik levélen a dátum nincs feltüntetve, így csak következtethetünk arra, hogy melyik a korábbi. A datálatlan írásról is elmondható mindenestre, hogy 1605. február 21. után kellett keletkeznie, a címzés és a megszólító formula ugyanis *princepsként* üdvözlí Bocskait, akit február 21-én választottak fejedelemmé. Minthogy az itt közlendő másik, április 5-i keletű levél sokkal konkrétabban fogalmaz, több kézzelfogható információt tartalmaz, és kevesebb udvariassági formulával él, ezért nézetünk szerint a datálatlan darab elvben állást foglaló, ugyanakkor semmit nem ígérő tartózkodásával a korábbi lehet. Ezt a tartózkodást a helyzet már fentebb vázolt kényes voltával magyarázza: „Eddig nem mehettem Niagsagodhoz, mert koteless szolgálta uagiok, es megis kellett gondolnom, kiuel uagion keoszm.”

¹⁴ Róla bővebben lásd Zoványi Jenő: *Magyarországi Protestáns Egyháztörténeti Lexikon*. 3. javított és bővített kiadás, szerk. Dr. Ladányi Sándor. Budapest, 1977. 258.

¹⁵ *Bocskai István Levelek*, 117. 49. levél, kelt 1605. március 20., Szerencs.

¹⁶ Balázs: *Ecsedi Báthory István*, 46.

Nem látszik kizárhatónak az sem, hogy ez a keltezetlen levél megelőzője lehetett a Benda által közölt, március 20-án kelt és Hodászihoz írt Bocskai-levélnek. Ezen elgondolás mellett pusztán a következő szól: Hodászi bizonygatja, hogy a fejedelem külön utasítása nélkül ő maga is már győzködi egy ideje a nagyurat. A március 20-án kelt Bocskai-féle levél fentebb már idézett részletében pedig ez áll: „Az mely dolog felől kegyelmednek írtunk volt, hogy az mi intésünk előtt is arra szorgalmatos gondja lött légyen, könnyen elhittük.”

Félretéve a keletkezés körüli bizonytalanságokat, érdemes egy kevés figyelmet szentelni a levelek nyelvi megformálásának egy sajátosságára. Makkai László a tizkötetes *Magyarország-történet* Bocskaival foglalkozó fejezetében külön alfejezetet szentel a hajdúság és Bocskai viszonyának, szuggesztíven ábrázolva e furcsa kapcsolatnak a frazeológiában is tetten érhető sajátosságait.¹⁷ A Bocskai körül már a felkelés korai időszakában kialakuló mítosz irodalmi jelenlétére hivatkozva idéz egy verset.¹⁸ Ennek szerzője az a Debreceni S. János, aki minden valószínűség szerint a hajdúkatonák táborában látott el lelkészi teendőket.¹⁹ A Hodászi-levelek szempontjából ez azért látszik izgalmasnak, mert a hajdúk közt tevékenykedő Debreceni S. János ugyanazt a Gedeon-motívumot alkalmazza művében, mint Hodászi püspök a lentebb olvasható levelében. A bibliai Gedeon története (Bír. 6.11–8.35) könnyen alkalmazható volt az előállt helyzetre, s a református teológiában járatos személyek különösen megfeleltethetőnek érezhették, amennyiben a híres kálvini ellenállási tant „olvasták a történetbe”. A *Militaris congratulatio* a 14., 18. és 28. versszakban is kiaknázza a Bocskai–Gedeon összevetés retorikai eszközét. A 28. szakaszból idézem: „Melto hat vigyazunk, Melto könyörögnünk, Az uy fejedelmünkert: / Maradek hazanknak, Szep Ecclesiánaknak, Adatot Gedeonert.” Hodászi pedig így ír: „...az Felseges Istennek taniacza es io kedue, az ki meg szanuan szegen nemszetwnknek ennj meltatlan szenuedeset, Niagsagodat mint regen Gedeont, tamasztotta orszagwnknek szabadijtasara.” A bibliai históriát bevonja tehát e levelezés – talán már eléggé hangsúlyozott – meglehetősen kényes és pikáns háttérébe, s ezáltal a maga félig burkolt módján egész politikai koncepciót fogad el. Felmerül tehát, hogy amennyiben – Makkai rendkívül inspiráló felvetése nyomán – beszélni lehet a hajdúság és Bocskai között valamiféle közös nyelv meglétéről, úgy legalább olyan létjogosultsága van a prédikátorok esetében is hasonlóról beszélni.

II. Források

A két szöveg átírása során a betűhűsége törekedtünk. A címzés és az elszórt latin beékelések visszaadásánál azonban a latin írásmód szerint jártunk el, a kis- és nagybetűk esetében is az egységesség szempontját követtük. A központozás értelemzavaró következtelenségeit kiküszöbölni igyekeztünk a pontok, vesszők helyét módosítottuk. A rövidítéseket szögletes zárójelbe közt, a nazálisok rövidítéseit jelzés nélkül oldottuk fel. Az áthúzott, rontott szavakat, betűkapcsolatokat szintén szögletes zárójelbe tettük.

A két irat azonos levéltári jelzet alatt szerepel, sorrendjüket a mostani közlésben megtartottuk.²⁰

¹⁷ Makkai László: *A Bocskai-felkelés*. In: Magyarország története tíz kötetben (főszerk.: Pach Zsigmond Pál). 3/1. köt. (Magyarország története 1526–1686). Budapest, 1987. 721–725.

¹⁸ Debreceni S. János költeményéről, a *Militaris congratulatio*ról van szó. Kritikai kiadása: RMKT 17. század. 1. köt. 256–260.

¹⁹ A róla szóló életrajzi összefoglalást és a vershez tartozó jegyzeteket lásd: RMKT 17. század 1. köt. 581–587.

²⁰ MOL Eszterházy cs. lt. Rep. 46. Fasc. G. 234. A mikrofilm-tekeres száma: 14527.

1. levél

Spectabili ac Magnifico domino, domino Stephano Boczkaj de Kis maria, Principi Transylvaniae, partium regni Hungariae Domino et Siculorum comiti. Libertatis vero afflictissimae Ungariae assertori ac patrono, ad omnem posteritatem laudibus perpetuis memorando, domino suo clementissimo.

Spectabilis ac Magnifice domine, gratiae et pacis concinne perpetuitatem laborum vero et consiliorum tuorum, pro asserenda et vindicanda libertate patriae afflictissimae susceptorum felecissimum progressum precor. Me vero et mea officia humilimae S[pectabili] M[magnifico] D[omino] V[estro] promptissime offero.

Niagsagottwl mint kegielmes vramtwl hala adassal uezsem, hog illien meltatlan szolgaiarwl Niagsagod ell nem feletkeszet. Aggion az vristen ennekem erott, segjitseget, hog en N[agyságodnak] eletemben szolgálhassak, es hala ado uoltomat meg mutathassam N[agyságodnak]. Az mitt ennekem szegen szolgaiának paranczol Niagsagod, az en tehetsegem szerint, meg higgie N[agyságod] hog semmire annj gondom nem leszen, mint abban ualo haznos wgiekeszetemnek ueghez uitelere. Eddjgis, tuggia az io Isten, tuggiak emberekis, hog mindenkor ezt az thesist wrgealtam sziuem szerint. Concordia res parvae crescunt, discordia magna dilabuntur.²¹ Magunk keoszot ualo beszelgetesbennis penig szinten wg uiseltem meg eddig magamat, az mint keoszonseges heliet. Sok peldakkal az regi historiakbol mutogattam, mel beoczwletes uolt meg az poganioknalis haszaioknak szabadsaga, kjert sokan keoszwlok mind eleteket mind ioszagokat nem szantak uezsedelemben uinnj, es halalok wtannis magoknak eszell halhatatlan emlekeszetet es diczeretet szerszenj. Remenlem, hog az vristen az ki mindeneknek sziuekkel bir, ittis munkalkodik. Giakorta mondom, hog nem retenet ez, hanem az Felseges Istennek taniacza es io kedue, az ki meg szanuan szegen nemszetwnknek ennj meltatlan szenuedeset, Niagsagodat mint regen Gedeont, tamasztotta orszagwnknek szabadijtasara. Az vristen N[agyságod] eletet hoszabjiczia, gonoz akaroit auag terjicze auag fogiassa ell, tanaczat es minden iorualo igiekeszetit bodogwl uisellie es io szerenczes gioszedelmekkel nemszetwnknek eoromere, latogassa Niagsagodat. Eddig nem mehettem Niagsagodhoz, mert koteless szolga uagiok, es megis kellet gondolnom, kiuel uagion keoszm. Kerem Istent, hog ennekem szolgaltasson wdot es alkolmatosagott Niagsagodhoz ualo menetelre. Az Vristen, ki Niagsagodatt illien szwkseges allapat-tiara tartotta szegen haszanknak, eltesse, algia, eressjicze mind testeben lelkeben, kwlso belso tanacziban N[agyságodat] es [ell] ez ell kezdet dolgott Niagsagod által uigie bodogwl es szerencziesen elobe.

Ex Eczed. Niagsagodnak hiuen es igazsan szolgal H. L.

²¹ „Az egyetértés a kis dolgokat nagyá teszi, a viszálykodás a nagyokat is szétzilálja.”

---

2. levél

Illustri ac Magnifico domino domino Stephano Boczkaj de Kis maria, Principi Transyluaniae, partium regni Hungariae domino, et siculorum comiti. Domino et patrono suo clementissimo

Niagsagodnak mint kegielmes vramnak ajanlom szolgálatomat, es kiuank az eorokke ualo Istentwl N[agyságodnak] hazanknak szabadsagaert ualo szorgalmatos keresztienj wgiekeszeteben io szerenczes es bodog elo menetelt, sok oruendetes napokkal egietemben.

Kegielmes vram, az Niagsagottwl ream biszattatot dologban, mi nemwt hwseggel es szorgalmatossaggal eddiglen mind Istenemnek es az keresztienj religionak, mind orszagwnknak es Niagsagodnak wgiekeztem szolgálnj, legien az vristen es az en io lelki esmertem bizsionsagom. Ha az N[agyságod] kiuansaga szerint nem lehetet meg eddig az procesus, annak okait mind most, mind ennek wtanna uilagoson meg erti N[agyságod]. Az beszéd mindenektwl meg lehet, de annak ell hitetese Istennek saiat hatalmaban uagion. Azt bizsonnial irhatom N[agyságodnak], hog meg eddig soha semmi ide[ge]nsegett nem esmertem vramnak w Niagsaganak Niagsagodhoz. Hizem az vristent, hog az Niagsagod dolgajnak szerenczes elo meneteli naprol napra mindeneknek szwuokett Niagsagodhoz inkab koteleszig es gerjesztig. Barczaj Janos vramat, mint illien regi latot hallot uitez embert, io szemmel es niag szeretettel latot w Niagsaga, es ualamj akadali uadnak, mindenekett sincere exponalt w kegielmenek. Massal senkiuel illien szeretettel es biszuan talam nemis beszélet uolna. Niagsagodat kerem mint kegielmes vramat, tarczia Niagsagod az elebbenj szelidseghez magat. Az niag fakat eg uagassal nehez ell uagnj, de az sok koczogattassal azert azokis meg haniatlanak. Nieluelis iszentem Niagsagodnak Barczaj vramtol w kegielmetwl, es mindenek felol, tegien igaz iteletet Niagsagod bolcz es eszes elmeje szerint. Niagsagodnak magam felol semmit egiebet nem irhatok, hanem hog hazamnak szabadsaganak es az keresztienj igaz hittnek szeretoje uagiok, es annelkw sem elnj, sem penig meg halnj nem akarok. Ha en rajtam allana eg szem pillantasban orszagwnknak minden szabadsaga, azt kiuannam hog heliere allattatnek. Keoniorgesemmel az en Istenem elott szwntelen segjitem Niagsagodat. Eltesse az vristen N[agyságodat], es ennek az meg romlot nemszetnek pwztasagat Niagsagodnak terhes gongiauisselese altal eppjicze fell.

Ex Eczed 5. Aprilis 1605. Niagsagodnak engedelmes szolgaia H. L.